

Motion till riksdagen

1987/88:U529

av Gunnar Hökmark (m)

om ökade kontakter med Sveriges baltiska
grannländer

I närmare tusen år fungerade Östersjön som en viktig kommunikationslänk mellan folken vid dess kuster. Efter andra världskriget gick dock järnridån ner mellan oss och våra grannländer i sydost. Samtidigt som perioden efter andra världskriget inneburit stora framsteg på kommunikationernas område så har kontakterna med Estland, Lettland och Litauen under hela efterkrigstiden stagnerat på en närmast obefintlig nivå.

Detta hänger givetvis intimt samman med den sovjetiska ockupationen och det därav följande kulturella och politiska förtrycket i de baltiska länderna. Sovjets ockupation, som liksom Nazitysklands ockupation av Danmark och Norge skedde i skydd av Hitler-Stalinpakten, utgör i dag ett lika stort brott mot folkrätten som den tyska ockupationen av Danmark och Norge på sin tid utgjorde.

Detta brott mot folkrätten blir inte mindre allvarligt av att det totalitära systemet i Sovjet synes vara inne i ett töväder. Tidigare töväder i Sovjet har aldrig lett till mer bestående lättnader – bara till att en ny ledargeneration kunnat befästa sin maktställning.

Däremot ger förändringarna en utmärkt förevändning att ta upp frågor om de baltiska länderna i olika sammanhang. De nuvarande sovjetledarna kan ta avstånd från tidigare sovjetisk politik och de kan, genom reella reformer, visa om de menar allvar med glasnost och perestrojka.

Situationen i dag

Det finns också vissa positiva tecken i dagens Baltikum. En rad familjeåterföreningsfall har lösts. Några politiska fångar har släppts. Till och med har några öppna kritiska meningsyttringar tolererats.

Samtidigt ska man vara medveten om att några grundläggande förändringar ännu inte inträffat.

Familjeåterföreningsfallen har krävt ofta mångåriga förhandlingar mellan regeringar i väst och Sovjet, oftast i kombination med långtgående personliga insatser av de anhöriga, som till exempel i fallet med Kaisa Randpere, trots Helsingforsavtalet.

Det har inte heller på något annat sätt blivit lättare för enskilda invånare i de baltiska länderna att resa till väst. Utrikespass är fortfarande mycket svårt – och dyrt – att få, och fortfarande ställs det krav på att man lämnar nära anhöriga kvar som "pant" i Sovjet.

Även om någon meningsyttring kunnat genomföras, som i Tallinn på års-

dagen av Hitler-Stalinpakten, den 23 augusti 1987, så blir andra förbjudna, som i Riga samma dag, och ytterligare andra blir nerslagna med våld, som i Lettland på nationaldagen den 18 november 1987. Och oavsett hur protesterna genomförs så blir påföljderna för de ansvariga fortfarande långtgående. Ledaren för demonstrationen i Riga den 14 juni 1987, Rolands Sila-raups, utvisades till väst. Andra ledare fängslades. Ledaren för demonstrationen i Tallinn den 23 augusti, Tiit Madisson, fick välja mellan emigration till väst eller fångläger i Sibirien. Andra ledare för meningsyttringarna har blivit baktalade i de regimkontrollerade massmedierna, har sagts upp från sina arbeten eller trakasserats på andra sätt.

Ytterligare tecken på att Sovjet inte har för avsikt att tillåta en växande öppenhet i Baltikum är att flera ledande sovjetiska befattningshavare byts ut för sin oförmåga – ibland ovilja – att hantera situationen. Senast var det Sovjets "chefsideo-log" i Estland, Rein Ristlaan, som avsattes på grund av sin "oförmåga att hantera de nationalistiska tendenserna".

Sveriges roll

För Sveriges del är de baltiska ländernas öde inte bara en fråga om moraliskt ansvar gentemot människor i vår omvärld. Sverige har ett direkt eget intresse av att för andra nationer klargöra att vi anser att små nationers rätt till självbestämmande är en självklarhet i det mellanfolkliga umgänget; likaså att vi anser att mänskliga rättigheter ska respekteras oavsett stormaktsintressen eller skillnader i politiska system.

Därutöver är Sverige som grannland och som alliansfritt land i en bättre position än många andra när det gäller att föra de baltiska ländernas situation på tal i det internationella samhället, på samma sätt som Sveriges invånare skulle förvänta sig att Sveriges grannländer skulle göra om Sverige vore ockuperat av främmande makt.

Det är därför naturligt att Sverige i samband med uppföljningsarbetet efter Helsingsforsöverenskommelsen och i bilaterala sammanhang med Sovjet framför som sin uppfattning att Estland, Lettland och Litauen bör ges rätt att själva i öppna och demokratiska former avgöra om de i fortsättningen önskar tillhöra Sovjetunionen eller återupprätta sitt nationella oberoende, samt att Sverige förväntar sig att även Sovjet respekterar Helsingsforsavtalet samt FN:s deklaration om de mänskliga rättigheterna.

Därutöver bör Sveriges anmäla frågan om de baltiska ländernas självständighet till FN:s utskott för avkolonialisering samt i andra former ta upp frågan om respekt för de mänskliga rättigheterna i Baltikum. Till underlag för sådant agerande borde kunna läggas Europarådets Baltikum-resolution från föregående år, som vid rådets behandling stöddes även av Sverige.

Ökade kontakter

Parallellt med framförandet av Sveriges principiella uppfattning i olika fora bör Sverige också söka underlätta enskilda människors kontakter över Östersjön. I det avseendet finns mycket att göra. T. ex. så har Sverige såväl au-

Mot. 1987/88
U529

tomatisk teletrafik som flygförbindelser med Australien, men inte med något baltiskt land!

Mot. 1987/88
U529

Regeringen borde således i en rad avseenden kunna verka för bättre kontakter med Baltikum:

- Sverige bör snarast begära att automatisk teletrafik införs mellan Sverige och de baltiska länderna. Med tanke på de många invånare av baltisk härkomst som finns i Sverige torde det finnas ett gott kommersiellt underlag för berörda teleförvaltningar.
- Sverige bör uppta luftfartsförhandlingar i syfte att möjliggöra öppnande av flygförbindelser mellan städer i Sverige och i Baltikum, företrädesvis till huvudstäderna Tallinn, Riga och Vilnius. Det är naturligtvis svårt att i dagsläget klart kunna bedöma underlaget, men även i detta avseende torde de många invånarna såväl i Sverige som i andra västländer av baltisk härkomst utgöra ett väsentligt underlag, i synnerhet med hänsyn tagen till de betydande omvägar som resenärer i dag måste ta mellan Västeuropa och de baltiska länderna.
- Sveriges Radio bör återuppta sändningarna av utlandsprogrammet på de tre baltiska språken. Intresset för Sverige är stort i Baltikum, men möjligheterna att få vederhäftig information eller information över huvud taget via de politiskt censurerade sovjetiska medierna är mycket begränsade. Sändningarna på ryska är i det avseendet inget alternativ, eftersom ryska uppfattas som förtryckarnas språk och ofta möts med motvilja i Baltikum. Sändningar på de tre baltiska språken skulle också vara ett stöd mot de påtvingade förryskningsförsöken och för de estniska, lettiska och litauiska folkens kulturella överlevnad.
- Sverige bör eftersträva att inrätta konsulat i de tre huvudstäderna, såväl för att underlätta handel och andra kontakter som för att markera dessa städers betydelse som huvudstäder i Östersjöländer. Konsulat ger också direktkontakt med respektive nation, utan omvägen via ryska språket eller Leningrad eller Moskva.
- Som en logisk följd av bättre kontakter bör Sverige även begära ömsesidig visumfrihet för invånare i Baltikum och Sverige, det vill säga att det ska vara möjligt för svenska medborgare att besöka de baltiska länderna utan visum samtidigt som det ska vara möjligt för invånare i de baltiska länder att besöka Sverige utan visum. Detta innebär även att Sverige ska ställa krav på att Sovjet i Helsingforsavtalets anda ger alla invånare reella möjligheter att skaffa utrikespass och resevaluta.

Det är väl känt att de sovjetiska myndigheternas intresse för bättre förbindelser mellan Baltikum och Sverige länge varit obefintliga. Det har legat i diktaturens natur att avskärma sina undersåtar från omvärlden. På den senaste tiden finns dock vissa tecken på att myndigheternas intresse för kontakter har ökat, främst av ekonomiska skäl. Bland annat finns planer på att medge viss direkthandel mellan Estland och väst och på att öppna ett antal landsvägar genom Baltikum för biltrafik mellan Finland och Centraleuropa. Det torde därför i dag finnas bättre förutsättningar än på länge att aktualisera ovan nämnda punkter. Vissa av förslagen torde med fördel kunna tas upp tillsammans med ett eller flera andra nordiska länder.

Hemställan

Mot. 1987/88
U529

Med hänvisning till det anförda hemställs

1. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad som i motionen anförts angående upptagande av frågan om de baltiska folkens öde till behandling i FN samt i andra multilaterala och bilaterala sammanhang.

2. att riksdagen som sin mening ger regeringen till känna vad i motionen anförts om konkreta åtgärder för underlättande av enskilda människors kontakter mellan Sverige och de tre baltiska länderna.

Stockholm den 26 januari 1988

Gunnar Hökmark (m)